

своєчасно розглянути всі клопотання та виготовити відповідні ухвали фізично неможливо.

Отже, для підвищення ефективності досудового розслідування, дотримання прав усіх учасників кримінального провадження вважаємо за необхідне розширити повноваження слідчого щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надавши йому можливість самостійно або за погодженням із прокурором застосовувати тимчасовий доступ до речей і документів та накладення арешту на майно.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-8294-271X>

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО
ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У зв'язку з широкомасштабною агресією росії проти України з 24.02.2022 року в нашій державі введено воєнний стан, на період якого обмежено деякі конституційні права і свободи людини. Частково ці обмеження торкнулися підозрюваного під час застосування до нього запобіжних заходів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [1].

Основними законодавчими актами, якими регулювалося це питання в останні роки, є закони України № 2198-IX від 14 квітня 2022 року, № 2201-IX від 14 квітня 2022 року, № 2531-IX від 16 серпня 2022 року, № 2462-IX від 27 липня 2022 року та деякі інші. Ними визначалися підстави, умови та порядок обрання підозрюваному запобіжного заходу в період дії воєнного стану [2–5].

Аналіз внесених змін і доповнень до чинного КПК України з цих питань свідчить, що на сьогодні їх основний зміст зведено до такого.

1. Відповідно до частини 2 ст. 176 КПК тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав і порядку, визначеному КПК. Цей запобіжний захід полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (зазвичай, ізолятор тимчасового тримання).

Строк затримання особи уповноваженою службовою особою не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, а саме коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному цією особою. Не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Зазвичай ці строки повинні дотримуватися як у мирний час, так і в період дії воєнного стану.

Однак, зважаючи на умови воєнного стану, законодавець здійснив певне корегування положень, які стосуються розгляду клопотання про обрання стосовно затриманої особи запобіжного заходу. Якщо в цих умовах відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді протягом шістдесяти годин з моменту затримання, то розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи.

Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді впродовж шістдесяти годин з моменту затримання для розгляду такого клопотання або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, то така особа негайно звільняється.

2. За наявності ризиків, визначених ст. 177 КПК України, під час дії воєнного стану

до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ч. 6 ст. 176 КПК, застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Вказаний запобіжний захід застосовується під час вчинення злочинів, передбачених такими статтями Кримінального кодексу України, як:

- 109-114-2 (злочини щодо основ національної безпеки України);
- 258-258-6, 260, 261 (кримінальні правопорушення проти громадської безпеки);
- 437-442-1 (кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку).

З огляду на ці законодавчі приписи, виникає питання стосовно можливості застосування до підозрюваного в таких випадках інших, не пов'язаних з триманням під вартою, запобіжних заходів.

Системний аналіз як визначених частиною 6 ст. 176, так й іншими нормами КПК України положень свідчить, що слідчі судді за певних обставин можуть застосувати до підозрюваного не лише запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, бо ключовим у питанні застосування тримання під вартою як запобіжного заходу в таких випадках є припис «за наявності ризиків, визначених ст. 177 КПК України». Якщо ці ризики наявні в матеріалах кримінального провадження і вони доведені прокурором під час розгляду клопотання про застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, то він застосовується; якщо ні, то тоді може застосовуватися інший запобіжний захід.

На можливість застосування альтернативного запобіжного заходу в таких випадках чітко вказав Другий Сенат Конституційного Суду України (далі – КСУ) у своєму Рішенні № 7-р(П)/2024 від 19 червня 2024 року (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) у справі за конституційними скаргами Бичкова С. А., Бая А. А. щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Зокрема, в абз. 3 пункту 6.3 Рішення КСУ зазначив, що в таких випадках застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою залежить не лише від тяжкості злочину, який інкримінується особі, а й від наявності визначених ст. 177 КПК ризиків. Ба більше, аналізуючи приписи КПК України щодо застосування запобіжних заходів, КСУ в абз. 8 пункту 6.3 Рішення визначив, що під час ухвалення рішення щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі положень частини 6 ст. 176 КПК, слідчі судді повинні ще й керуватися приписами ст. 178 КПК, які визначають обставини, що враховуються під час обрання запобіжного заходу. Зрештою позиція КСУ з цього питання звелася до такого остаточного висновку: «... відповідно до вказаних приписів Кодексу під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кодексу є можливість за певних підстав та обставин, визначених статтями 177, 178 Кодексу, застосувати заставу як більш м'який запобіжний захід. Отже, за частиною шостою статті 176 Кодексу запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не визначено як безальтернативний винятковий запобіжний захід» [6].

При цьому треба враховувати, що відповідно до частини 1 ст. 183 КПК під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу на підставі положень частини 6 ст. 176 КПК, на прокурора не покладається обов'язок доведення того, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (так він повинен діяти в звичайних умовах).

3. Більш жорсткою та імперативною порівняно з викладеною вище є позиція законодавця щодо військовослужбовців, які під час дії воєнного стану вчинили злочини, передбачені статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України. Вона викладена в положеннях частини 8 ст. 176 КПК і полягає в тому, що до військовослужбовців, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), *застосовується виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою*. При цьому не можна оминати увагою те, що на відміну від приписів частини 6 ст. 176 КПК, згадка про необхідність наявності ризиків, визначених частиною 1 ст. 177 КПК, у частині 8 ст. 176 КПК відсутня.

З огляду на викладене, є підстави для висновку, що до військовослужбовців, яким інкримінується вчинення цих кримінальних правопорушень, має застосовуватися виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Водночас інші, альтернативні триманню під вартою запобіжні заходи нібито застосовуватися не можуть.

Щоб отримати відповідь на запитання, чи це дійсно так, є потреба здійснити аналіз приписів не лише частини 8 ст. 176 КПК, а й інших загальних положень кримінального процесуального закону, якими регламентується обрання запобіжних заходів.

Визначальним в ухваленні такого рішення завжди є підстава застосування запобіжного заходу, яка містить у собі два взаємопов'язані складові елементи: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення; 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені частиною 1 ст. 177 КПК. Якщо будь-який з цих складових елементів підстави відсутній у кримінальному провадженні, то слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу. Окрім того, не треба забувати й про те, що під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, визначених статтею 177 КПК, слідчий суддя зобов'язаний оцінити і врахувати всю сукупність обставин, які передбачені ст. 178 КПК.

Викладене свідчить, що положення частини 8 ст. 176 КПК України дозволяють обирати до військовослужбовців, яким інкримінується вчинення злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 КК України, також й інші, альтернативні тримання під вартою запобіжні заходи. Згідно з приписами частини 1 ст. 183 КПК під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою прокурор звільняється від обов'язку доведення того, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК.

Отже, внесені зміни та доповнення до КПК України, якими регламентується обрання запобіжного заходу підозрюваному в умовах дії воєнного стану, свідчать, що порівняно зі звичайними умовами вони частково обмежили певні права цього учасника кримінального провадження. Водночас треба враховувати, що ці обмеження мають тимчасовий характер, не є критичними і надмірними, цілком забезпечують баланс між вимогами публічних інтересів і захистом права на свободу та особисту недоторканність особи.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану : Закон України від 16 серпня 2022 року № 2531-IX. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228061.html>.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України від 27 липня 2022 року № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>.

6. Рішення Конституційного Суду України № 7-р(П)/2024 від 19 червня 2024 року (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v007p710-24#n107>.

Наталія ШУМСЬКА

т.в.о. начальника відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4108-4699>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Забезпечення права на захист є фундаментальною гарантією прав і свобод громадян у кримінальному процесі. Воно визначає баланс між публічними інтересами правосуддя та правами особи, яка перебуває під слідством чи судом. Важливість цього питання зумовлена